زموږ د هیواد له نومیالي ژبپوهاند، ادبپوهاند، مخکښ شاعر، لیکوال، علمي او اکاډېمیک شخصیت استاد پوهاند زیار سره مرکه

مرکه وال: انجنیر عبدالقادر مسعود

د بلې هرې بشري ټولنې په څېر زموږ پښتني- افغاني پوهان او فرهنګیان هم د خپلې ټولنې د پرمختیایي بهیر لوکوموتیف بلل کېږي . او په دې توګه د خپلو وګړو او پرګنو د ښوونې، ویښونې او لارښوونې چاره پر مخ بیایي. د تېرمهال، وسمهال او وستر مهال یو روڼ او روښان انځور یې مخې ته ږدي. له خپل ملي پېژندنښو او ارزښتونو او په پای کې یې له ځان او جهانه خبروي .

زموږ د وسمهال او بیا لومړني اکاډېمیک پښت د پوهې او فرهنګ له مخکښو استازیو او ځلاندو څېرو څخه، چې نژدې شپېته کاله یې د خپلو هېواد والو زړونه او ذهنونه د نومهالي پوهې او فرهنګ په وړانګو وړانګن ساتلي دي، یو هم زموږ د هیواد نومیالی پوهیال، اندیال، فرهنګیال او جنګیال او ځو اړخیز منلی شخصیت ژبپوهاند او ادبپوهاند، لیکوال، رسنوال او تکړه وینا وال پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار دی چې د اند و ژوند د یوه لنډ جاج په ترڅ کې یې ورسره کړې مرکه ستاسې پښتو او پښتون مینو لوستونکیو مخې ته ږدو:

د پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار اندوږوند:

پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار (۷۴) کاله وړاندې د ننگرهار د مزينې رود په حصارك کې د ژوند پرمخ سترگې پرانېستې . لومړنی ښوونځی يې په خپل کلي او کامه کې په خواری او مزدورۍ سرته رسولی . تر څلور کلنو ديني او ادبي زده کړو وروسته يې د کابل په شپږنيو منځنيو او دويمنيو ښوونځيو " ابن سينا او دارالمعلمين " کې د زده کړو چانس لاسته راوړی دی .

پر (۱۹۶۲) ز. کال يې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو له پوهنځي څخه بريليك ترلاسه کړی دی . د دغه پوهنځي د پښتو او ژبپوهنې د څانگو د پوهنيز - څېړنيز غړي په توگه يې څلور کاله د افغانستان د ژبپوهنې د اتلس رغاونې د پروژې له مخې د پښتو او يوشمېر نورو لږه کيو ژبو څه له پاسه سل گړدوده (لهجې) د هېواد له گوټ گوټه راټولې کړې او څېړلې دي .

ده په سويس کې له (۱۹۶۶تر۱۹۷۲ز) کال خپلې زده کړې پر مخ يوړې او د آرياني ژبپوهنې ، ادب پوهنې او توکمپوهنې په څانگو کې يې ماستري اوديفل دوکتورا ترلاسه کړل . هېواد ته يې له ورستنېدو راهيسې څه له پاسه درې لسيزې د کابل پوهنتون د اړوند پوهنځي د پښتو ژبې او ادب ښوونه پرمخ يوړه ..

له (۱۹۸۴-۱۹۸۶)ز. يې د برلين د هومبولت پوهنتون د ختيځپوهنې په څانگه کې د مېلمه استاد په توگه د افغانستانپوهنې د ښوونې چارې سرته رسولې او دوه کاله (۱۹۹۴-۱۹۹۶)ز. يې د پېښور پوهنتون د پښتو ماستري او ډاکتري څانگې د په توگه دنده پرځای کړې او راوروسته يې پر(۱۹۹۶)ز.(Visiting Professor) پر بنسټ د انگليستان په پوهنتوني (Family Reunion) د کورني پيوستون ښار "اکسفورډ" کې د مېشتيا رښته په برخه شوې ده.

دغلته پر ليکنو او څېړنو بوخت دی او د اړوند پوهنتون ماستري او ډاکتري نوماندانو ته د لکچرونو ترڅنگ د تېزسونو لارښوونه کوي او په ترڅ کې د لندن او کېمبرېج پوهنتونونو له آريانپوهانو سره خپله همکاري هم پرمخ بيايي .

څېرمه چارې او دندې:

(۱۹۷۲-۱۹۷۵): د ژبو او ادبياتو پوهنځي د ورمې مهالنۍ او نورو پښتو خپرونو چلونه.

(۱۹۷۸-۱۹۷۹): د افغانستان د علومو اکاډېمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز مشري.

(۱۹۸۰): د ملي موزيم او ملي ارشيف د بيا رغاونې د کمېسيون غړيتوب.

(۱۹۸۰): د افغانستان د سولې ، پیوستون او دوستۍ د سازمان مشري .

(۱۹۸۰-۱۹۸۴): د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي مشري .

له (۱۹۹۱) راهیسې د علامه سید جمال الدین افغان د فرهنګي ټولنې مشري.

استاد پوهاندزیار د خپلو ارزښتمنولیکنو څېړنو، پنځونو ، ښوونې او روزنې په وسیله زموږ د پښتو ادب بڼ رنګین او ښیرازه ساتلی دی .د ده دقلم په وسیله په دغه بڼ کې په پرله پسې ډول نوي نوي ګلونه را ټوکیږي او غوړیږي . د ده د علمي او تحقیقي آثاروشمیر (۱۳۰)ټوکو (کتابونو) او (۳۱۰۰)لیکنو ته رسیږي .دا لیکنې د نورو څېړنیزو- لیکنو تر څنګ هغه رسنیزې لیکنې او شننې دي چې دهیواد په ورځپاڼو، مجلو، مهالنیو خپرونو، رادیو او تلویزونونو کې په هیواد کې د ننه او بهر په پښتو ، دري انګریزي او آلماني ژبو خپرې شوي دي . د ده علمي او ادبي هستونې او ژباړنې په درو برخوکې را لنډېدای شي:

۱- پوهنیزې څېړنې

پښتو نومترنګونه یا اسمي ترکیبونه (په الماني ژبه)، پښتو پښویه (ګرامر)، پښتو ویي پوهنه، پښتو لیکلار، پښتو شعر څنګه جوړیږي، پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې، پټه خزانه یوه لغوي خزانه، پښتو سیندګی (هممانیزونه)، پښتو سیندګی (نویزونه)، انګریزي- پښتو سیندګی (سربلونه + اوستر بلونه)، د خوشحال ادبي پښتو، د یوې کره پښتو لیکلارې لاربښود، د ژبپوهنې بنسټونه، غرپوهه او د پښتو پښویي (ګرامر)، دربیمه بشپړه او کره پوهنتوني (اکادمیکه) خپرونه. همداراز یې دپښتو آرپوهې(اېتمولوجۍ) ړومبی ټوک (ا- ب – ت- ټ) تر چاپ لاندې دی او د نویزونو(سیندګي) غځېدلې بڼه هم چاپ ته نوې چمتو شوې ده.

۲- ژباړنې

پښتانه او ورونه ملیتونه، د کنیشکا د سره کوتل ډبرلیک (له الماني ژبې)، پټه خزانه (پر الماني ژبه) او ګڼې دوه اړخیزې (پښتو- الماني) او(پښتو- انګرېزي)

۳- ادبي (پېیلې او نا پېیلې) ټولګې

زنداني نغمې، سوزونه او سازونه، وینه او مینه، ګلکڅونه، ګلولې، اندوژوند، اندو واند، رزم و بزم، پوهه او ګروهه، د سبرونو نڅا، ګلیپونه، څخواکي، زما نړۍ، د مرجانونو

ځانګې، نوې پېړۍ او نوې زرۍ، اور و وينې، ساندې او سندرې، مينه د زړه په وينه (ناول) او ناپېيلې (نثري ټولګه)او يو ګنشمېر نورې ناچاپه پېيلې او ناپېيلې ټولګې .

پر دغو ټولو علمي - فرهنګي هلو ځلو سربېره د افغان - پښتني ټولنې دغه هڅاند او نوښتګر پوهاند او ليکوال نژدې څلوېښت کاله د " يوې - کره ليکنۍ پښتو " او " نوي - ازاد پښتو شعر " غبرګ غورځنګونه هم له سترو بريو او برياوو سره پرمخ وړي او له دغه پلوه يې هم د خپلې ژبې او ادب د نړيوالې سيالۍ د جوګه کېدو لپاره يوه بېساري اغېزمنه ونډه پرځای کړې ده (اکسفورډ،نوېمبر ٢٠١١) .

استادعبدالروف بينوا زموږ دهيوادپياوړی او نوميالی ليکوال او شاعر د استاد زيار د (ګلکڅونه ١٣٦٦) نومې شعري ټولګې په تړاو داسې ليکي :

((...ده دا خپل ګلکڅونه يوازې د زلميتوب د مينې او هوس لپاره حصار کړي نه دي، بلکې د خپل هېواد، د خپل ولس او د اوسنۍ نړۍ د ټولنيزو نابرابريو هغه نارې سورې او کوکې يې هم په کې وهلې دي، چې د ده انساني عواطف يې لړوزلي او بشري احساسات يې ورپاروڵي دي ....))

استاد زيار يو خورا ډېر کاری او نوښتګر پوهيال، انديال، ليکوال، رسنوال، ادبي او ټولنيز نقاد، محقق، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه، تاريخپوه، څيړونکې، داستان ليکونکی، ژباړونکی، اديب او شاعر دی . دی له ژبې اوژبپوهنې سره د وبله اړيکو له لارې پر بېلابېلواجتماعي علومو لاسرسی موندلی او له تاريخ اوفلسفې رانيو لې تر توکمپوهنې،ادبپوهنې او ان پښتو بدلمېچ(ميزان الشعر) پورې اړوندې ليکنې څېړنې د ژبپوهنې له ګوټپېره ترسره کوي او په دې توګه د بېلابېلو مشترکو څانګو، لکه ژب-ادبپوهنې، ژب- فلسفې، ژب- ساپوهنې، ژب- توکمپو هنې او داسې نورو مېټالنګويستيکي (ماوراءالعلم اللسانی) پوهنيزو شننواو ارزونو کې يو ځانګړی علمي-تحقيقي مېتود او لارو لېله پر کار اچوي .پخپله د ژبپوهنې ساينتيفيکې څانګې يې، لکه غږپوهنه – د غږونو د زيږ (توليد) له پلوه له ژوند پوهنې (بيالوژۍ) او (نوري) فيزيک، بيا ديته اړ باسي چې لابراتوار ته هم سرووردننه کاندي، همداراز د آرپوهيزو (ايتيمولوجيکي) څېړنو لپاره لرغونپوهنې ته مخه وکړي . (epigraphy)او ډبرليک پوهنې

اکادميسن کانديد ښاغلی داکتر اکرم عثمان، چې زموږ د هيواد يو وتلی او نامتوليکوال او نوميالی کيسه ليکونکی او دلوړقلم خاوند څښتن دی، په خپله يو ليکنه کې د استاد زيار دادبي او فرهنګي شخصيت په اړه داسې وايي :

((... زنده گینامه و کارنامه های این دانشمند فرزانه بار ها بر پیشانی نامه های چاپی اعم از روزنامه ها، هفته نامه ها، ماهنامه ها، سالنامه ها نقش بسته اند و همه گان واقف اند، که پروفیسور زیار مردی خود ساخته و خدا خواسته میباشد. و در کارزار زنده گی رهین بازوان زورمند و خسته گی ناپذیرش میباشد که یک عمر در برابر ناملایمات و شداید زنده گی رزمیده و از او قلمزنی آهنین پنجه و بی ترس ساخته است .

پوهاند زیار چنانکه واقفیم او در دوران تحصیل در داخل کشور نه فقط پژوهندهٔ ممتاز و استثنایی بوده بلکه در خارج از افغانستان نیز خوش درخشیده و مراتب کمال علمی را چنانکه باید تا آخر پیموده است .

خالی از هر تردید و تعارفی او در گستره های زبانشناسی تالیفات معتبری به چاپ رسانده و در عرصه های ادبیات ایجادی و آفرینشی نیز نوشته های ماندگاری آفریده است .

او در زبان پشتو شاعری برجسته و شیرین کلامیست و مضامین گونگونی از جمله موضوعات اجتماعی، عاطفی و تغزلی را تجربه کرده است او در آن شعر ها آگاهی ارجداری را پرورانده است .

او در آثارمنثورش هم زبان گیرا و شیوا دارد. در هجرت نیز با ملاحظه شرایط آواره گی و دوری از وطن شاغل کارها و فعالیت های انسانی ، فرهنگی و مطبوعاتی چشمگیری بوده گرداننده و برگزار کننده محافل علمی سودمندی بوده است ، سخنانش همواره تابع نیاز روزگار و جامعه بوده و از آزادی های قلم و اندیشه دلیرانه پشتیبانی کرده است .

در باره این دانشمند بلند اندیشه هرچه بنویسیم باز هم کم نوشته ایم . او در کار مردم پروری، درون پروری و مضمون پروری از پیشکسوتان جامعهٔ روشنفکری ماست .

او ناظری تیزبین برروح زمانه ما می باشد. باشد که از برکات پرداخته های او روز تا روز دل و دماغ مردم ما بیشتر باز شود و این شخصیت وسیع المشرب و پاک رأی کماکان بر تارک ادبیات و فرهنگ ما بدرخشد....))

پوهاند زیار پر رسمي پوهنتوني کچ د پښتو ژبې او ادب د لومړني اکاډېمیک استاد په توګه سم نیم ژوند ښوونې (تدریس) ته ځانګړی کړی او تر بل هر نومهالي استاد یې ډېر شاګردان روزلي، پا للي او ثمر ته رسولي دي.او له ټولګي(کلاس) را بهر یې هم دپښتو ژبې او د پښتو ادب او فرهنګ لپاره په بیلابیلو برخو کې او د پښتو ژبې د روزنې، پالنې، ودې او پرمختګ په اړه بې ساري ، ګټور او ارزښتمن کارونه او د

ستاینې او یادونې وړ خدمتونه ترسره کړي دي، او د پښتو ژبې لمن یې درنه کړې ده . ده په سلګونو علمي او تحقیقي مقالې د ژبپوهنې او بیا آریانپوهنې په برخه کې په ملي او بین المللي کچه لیکلي دي . ده دپښتو نیولوجېزم ته ځانګپوهیزه او پرله غښتې(مسلکي او سېستماتیکه) بڼه ورکړې چې د ویپیو هنې په درسي کتاب کې یې په دغه تړاو نومهالې علمي مېتودولوژ ی آرونه او دویونه (اصول او قواعد) پر ګوته کړي دي. مخبېلګې یې هم له زړو متونو او ګړدودونو راټولې کړې او په دې چم یې د پرمختللو ژبو په څېر دځلورګونې پښتو ویپپانګې بنسټ اېښی دی .

استاد عبدالروف بینوا د زیار صاحب د ادبي او فرهنګي شخصیت په اړه داسې وايي :

((...که څه هم د شینوارو په (حصارک) کې پیداشوی دی، خو له کوشنیوالي څخه نه حصارېدونکی طبیعت لري. ځکه یې نو(زیار) ځانته تخلص ټاکلی دی چې د ده د تلاش، سعې، فعالیت او تجسس ښکارندوی دی... . څو کاله وروسته چې وطن ته راځي، د ژبپوهنې متخصص او د پښتو ژبې د ګړدود د وچ ډګر ستر ګړدودوال ځنې جوړ شوی او د نویو ویپونو(لغتونو) په جوړولو کې یې هم لوی لاس موندلی وو....))

د پوهاندزیار علمي او ادبي شخصیت یوازې په پښتو ژبه پورې اړه نه لري، ده په نورو ژبوهم لیکنې کړې دي . ده په پارسي ژبه کې پر شعر سربېره په زړه پورې څېړنیز آثار هم لیکلي دي . دی په انګلیسي، الماني، روسي، عربي او نورو لرغونواروپایي او آریایي ژبو پوهیږي . د ده علمي، ادبي او فرهنګي شخصیت زموږ د هیواد په ټولنیز، سیاسي، علمي، ادبي او فرهنګي محدوده کې محدود نه دی پاتې شوی . دسیمې او نړۍ پر کچ یې آثار د پاموړ او اخځوړ دي او په اړوند ځانګپوهیز ډګر کې دپوره نوم او نښان څښتن دی . د هېواد دننه او دباندې په ډېرو علمي، فرهنګي او سیاسي پوهنغونډو او سېمینارونوکې ګډون کړی، اوخپلې لیکنې او ویناوې یې پکې اورولي دي . له اروپايي او امریکایي آریانپوهانو او افغانپوهانو سره ځانګپوهیز اړیکي پالي، همکاري او راکړه ورکړه ورسره لري او هغوی ورته د یوه ستر علمي ، سیاسي او ملي مفکر، ژبپوه، ادبپوه، توکمپوه او اکاډېمیک شخصیت په سترګه ګوري .

ښاغلی صدیق کاوون توفاني چې زموږ دهیواد یو پیاوړی او نوښتګر شاعر او ټولنیز شخصیت دی ، د استاد زیار د علمي او ادبي شخصیت په اړه داسې وايي:

((... پوهاند ډاکټر مجاور احمد زیار زموږ د هېواد دهغو ستروااو نومیالیو فرهنګیالیو له ډلې څخه دی چې خپل ټول ژوند یې علمي او فرهنګي چارو ته ځانګړی کړی دی .

د زلمیتوب له کلونو بیا تر اوسه په نه ستړي کېدونکي او پرله پسې توګه په پوهنیزو څېړنو ، علمي لیکنو او شعري هستونو بوخت دی . لیکنې او پلټنې یې د پښتو د اوسني پښت د ادبي هاند وهڅو د لارې مشالونه دي .

زیار صیب د خپلو نورو سترو کارونو تر څنګ، د نویو ژبپوهنیزو او ادبپوهنیزو لارو چارو په دودونه کې خورا ډېر زیار اېستلی او له بې شمېره ستونزو سره یې مبارزه کړې ده .

په اوسنۍ پښتو ژبه کې د ښاغلي ډاکتر زیار د قلم له برکته اوس اوس یو زیات شمېر داسې لغتونه اوګړني استعمالیږي چې څو کاله مخکې چا اورېدلي هم نه وي او پر ځای یې د نورو ژبو له تورو او لغتونو څخه کار اخېستل کېده .

همدا راز په زغرده ویلای شم چې ډاکتر صیب زیار د پښتو د آزاد شعر له ښاغلو او ویاړلو سرلارو څخه دی چې په خپلو هستونو یې پښتو ادب او په ځانګړي ډول پښتو شعر ته ښېرازي او رنګیني ببنلې ده ....))

استاد زیار د خپلو علمي، ادبي او اکاډېمیکو فعالیتونو تر څنګ خپل انساني احساسات او عواطف، لوړ خیال او ژور فکر د شعر په خوږه او پسته ژبه هم څرګند کړي دي . د استاد زیار نثري او شعري هستونې ، نه یوازې له څرنګیز، بلکې له څومره ییز پلوه هم درېکار تر بریده رسولې دي . د یادونې وړ ګنم ، چې ده د پښتو شعرونو تر څنګ پارسي، انګلیسي او الماني شعرونه هم لیکلي دي . اروابناد بیرنګ کوهدامني ، چې زموږ د هیواد د پارسي ژبې یو تکړه او نوښتګر شاعر وو، په خپله یوه لیکنه کې د پوهاندزیار صاحب دادبي او فرهنګي شخصیت په ارزونه کې داسې کاږي :

((... ګذشته از این، دکتور مجاور احمد زیار در راه تشکل زبان واحد معیاری و ادبی پشتو و وضع دانشواژه های نوین پشتو در برابر برخی اصطلاحات و واژه های خارجی کوشش های بایسته ی به سامان رسانیده است که بر ارباب علم و ادب پوشیده نیست . پوهاند دوکتور زیار را میتوان از پیشګامان شعر آزاد پشتو دانست که از سال های پیش قالب سنتی را شکسته ودر اوزان آزاد تجربه های کرده که راه او را دیګران دنبال کرده اند. کوشش های این زبانشناس شاعر در راه نجات شعر پشتو از ابتذال و توقف نیز درخور یاد آوری است که با جسارت یک شاعر و منتقد نترس درین راه همیشه مبارزه کرده است . . .))

استاد زیار د نړیوالې سیالی په موخه بېلابېل ځېلونه(فورمونه) ازمایلي او رادود کړي دي. غزل چې په دودیز ډول له پینځڅپیزه تر شپاړس څپیز ه رسېده، ده له دوه څپیزه تر اتهویشت څپیزه ازمایلی او ازاد او په تېره سپین شعر یې تر(۵۲)څپیزه پورې غځولی

دی چې په پښتو بدلمېچ ((پښتو شعر څنګه جوړېږي)) کې په زړه پورې بېلګې سهي کولای شو.

پوهاند علامه عبدالحی حبیبي یووخت د زیار صاحب په اړه کښلي ول:

((... د پښتو د اوسني شعر د تنکي بڼ یو بل غوړېدلی ګل دوکتور زیار دی . په زړو قالبونوکې نوي موضوعات ځایوي، خو په دې وروستیو کې یې د شعر فورم هم اوښتی او د فورم او فون په لحاظ منظومي نوښوالی لري ....)) په رښتیا سره، استاد زیار د نومهالی نوښتګرانه پښتو شعر و ادب هغه سرلاری شاعر دی، چې په دې برخه کې یې د نورو شعري فورمونو تر څنګ د آزاداو سپین او ان ناپیېلي(منثور) شعر یو زړور لاربښوداو مبلغ پاتې شوی او په دې لاره کې یې، د کاوون توفاني صاحب په تایید ډېرې هلې ځلې او سرسخته مبارزه کړې ده .

اجمل ختک، چې یو وتلی ، تکړه او نامتو شاعر تېر شوی ، د زیار صاحب د شاعرۍ د ملي او انساني ولولو او عواطفو په اړه داسې وایي:

((. . . زیار په سینه کې د شاعر زړه هم لري او ژبه هم، د یو داسې شاعر زړه چې د ښکلا او مینې خوندونه او دردونه هم محسوسولای شي او د ژوند او محنت ارمانونه او محرومیتونه هم. دی داسې شاعر دی، چې ژبه یې د خپلو خواهشاتو له تاوه نه تاوېږي، بلکې د خپل محیط او انسانیت په غم ککړه ده، د انسان د ژوند له هرې موضوع، مضمون او کار سره خپل تعلق څرګندوي او له هر تعصب او تنګ نظرۍ نه پرته په خلوص، بلکې لېونتوب سره خدمت کوي .)) دی همدارنګه زیاتوي : ((زیار د خپلو شخصي خواهشاتو په خوب ویده شاعر نه دی، د خپل هېواد او ولس په غم لړلی، بیدار لیکوال دی. زه هر وخت زیار صاحب او د ده ذهن د تحقق او څېړنې په کار کې مصروف وینم. د ده شعرونه د ده د ذهن پیداوار دي . . .))

استاد زیار صاحب هغه نومیالی، هېوادپال، زړور ، دتینګ هوډاو وېلاړ، د درانه او سپېڅلې ګروهې او ایمان خاوند شخصیت دی چې د پښتو ژبې او ادب و فرهنګ د غوړېدا او پیاوړتیا لپاره یې بېساري هلې ځلې او لاربښووني کړي دي .

ښاغلی ګل افضل ټکور، چې یو پیاوړی شاعراو تکړه لیکوال دی، په خپله یوه لیکنه کې داستاد زیار په اړه داسې وایي :

دخوشحال قدر که اوس په هیچا نه شته

پس له مرګه به یې یاد کا ډېر عالم

((...دپوهاند صاحب زیار دشخصیت ډیر اړخونه دي ، دهغه دژوند او اند په هره برخه ډیر څه لیکل کیدلی شي، استاد دپښتو ژبې لو ی عالم ، ژبپوه، خوږ ژبې شاعر لیکوال څیرونکې او ډیر مهربانه استاد او لار ښود دی . زه خپل ځان ډیر نیکمرغه بولم چې استاد له ډیرو کلونو راهیسي له نژدی نه پیژنم ، او له هغه نه مي ډیر څه زده کړي او اوریدلي دي ، عمر یي ډیر او په قلم یي برکت شه ، چې خوارې پښتو ژبې ته نور هم ګټور او تلپاتي علمي او ادبي اثار وړاندی کړي . . .))

استادزیار د یوه ځانګړي شاعرانه سبک و ستایل څښتن دی . په ډیرو لوړو خیالونو او نوښتګرانه انځورونواو سېمبولونوکي ژوره تولیزه انساني او بیا پښتني- افغاني مینه رانغاړي. دهېواد و د هیوادوالو ستونزمن ژوند ، ژغور و ازادي، سوله اوسوکالي ، ځانواکي او ولسواکي ، پښتني او افغاني ارزښتونه انځوروي، او بیا په تولنه کې د نړیوالې سیالی لپاره سوچ کوي ، لکه په دې شعرونوکي:

د شعر ګلپېغله

توره شپه و ترهېده،

چوپه چوپتیا ورسره و ربړدېده،

د کاروان ستوري اسمان لار و نیوه ...

شعر راوتوکېده .

* * *

د هر یو شعر پیل و پای

که لوی څښتن په خپل قلم لیکلی،

خو ته یې هرګوره

! زما د هر یو شعر د تول و تال ګلپېغله

لندن، (۲۰۰۸/۸/۸)

د وېلاړ متره

ارام جهان،

ارام انسان ...

څه خوب و خیال،

څه ګرانه هیله، اسره،

څه پاک سپیڅلی ارمان !

*   *   *

ځومره ناپایه غځېدلي لاره،

ځومره نغښتلي واټنونه ترشا،

ځومره لا مخ ته نانغښتلي پاتې؛

پکې نګوښلي څه بېشمېره مرجاني قافلې،

پکې لوټلې ځومره لا دېرې وربښمینې جوپې!

*   *   *

خو بیاهم خوښي چې یې ژوند ساخلي لا

او د لا نوي وېلاړ متري په ملتیا بدرګه،

درومي پرمخ د لا ویاړلو ارتو بیرتو ګلورشوو پر لورا!

(۲۰۰۸/۹/۱) اکسفورډ،

او یا:

یه لالهنده روده

یه د سپین غر له سپینو سترګو

رابهانده روده،

یه مست ځپانده

لالهانده روده!

دا ترانې

چې د ځپو پر شونډو ستاکړي

غځوني هسې،

زما پر ژوبل زخمي زړه

راوروي تېر هېر يادونه

پرله غبنتي پسې،

هغه کيسې چې يې يو ته پرې خبر،

خو يې بل هېچاته ويلای نه شي!

ته وا،

زما په خېر دې زړه

له ناويلو ويرژړلو داستانونو ډک دی

او بس راباسې يې د زړه له تله

د ګونګو ګونګو فريادونو،

ترانو په ژبه ...

يه لولنګره لالهانده روده،

يه دسپين غر له سپينو سترګو

رابهانده روده!

مزينه، (۲۰۰۸/۴/۱۶)

او يا:

د باد پر وزرو

يو ګوربت يم، د وېلاړ له دنګو غرونو رااالوتی

نه د چا د داني ښکار او، نه دچا په دام کي نښتی

د تاريخ نياوتون مې للي، سپيناوی په هسکه غاړه

نه مې سترګې چاته ټيټې، نه د چا پښوته پرېوتی

څه د وخت ټګی برګی او، څه زما رښتینولي وه

که پردا دومره سپین نمرو، دېوتایانو یم تېږوتی

که مې څه هم دی برخلیک، دښنو د باد پر وزرو کښلی

خو له خپلې مینې هوډ، اورین ارمان نه یم جاروتی

د توپان مرغه په شان کښم، خپله لار په غرځپو کې

نن سبا که یم په بوښته، د ناخوالو کې کښېوتی

په تورتم کې ما بلینده، بله ساتلې د سره شعر،

د ازمون له سرې بتی، لکه پولاد مخسور راوتی !

ډنمارک، (۲۰۰/۱۰/۶)

او یا:

د آواز سیوري

نوري دایوا د اهورا د مزدک څلي زما

د اواز سیو ري اهریمن په غشو ولي زما

ما هر طاغوت ته د ایمان په مټ ورکړې ماته

دي يې ډالونه په توبرو د برم سکنلي زما

ما د بهمن په پاک قلم واړه له سره وکښل

چې د ازل قلم په برخه ول لیکلي زما

راسپېرې کړې يې چې تل د پاکې مینې مېنې

نه شي له هسې شان کورګډو سره کلي زما

په سره کوره کې د ازمون یم ازمایلی زمان

دي يې کره له هر کوره کوټه چاڼلي زما

په مړو رګوکې مې د شعر نوې ساپوکلي

دي يې وييونه د اند واند گوتو پېيلي زما

څنگه پناه د مرگاني چوپتيا ځنگله ته يوسم،

دي په ارمان د اورنۍ مينې تول ښکلي زما !

اکسفورډ، (۲۰۰۰/۱۰/۷)

او يا:

د ننگيال په ياد:

سپين سپېڅلی شعر

سردې راهسک له تورو خاورو کړه

ننگياله!

سترگې دې يوځلې بيا وغړوه

او وگوره په غټو غټو يو وار

چې ستا تر مرگ راوروسته

- په تېرو څو کلو کې -

څومره ناخوالې، بخولې دي نورې،

ستا پر کورکلي چم گاونډ راغلې!

يوځلې بيا قلم راواخله پسې

او واړه وپېيه يو مخ

په مرغلين کې د ورپېښمو د شعر،

ها د لړ- پېنبلې له بېړيو ازاد،

د تول و تال له اتکړيو ازاد،

هغه رنگين سپين و سپېڅلی شعر!

خدای مکړه،

هرڅه شي له سېلمې

ناويلې، ناليکلې پاتې

او د تاريخ له ياده ووځي

بې کربښېله،

د تل لپاره،

تل تر تله!!؟

اروپا پارک، (۲۰۰۸/۵/۳۱)

او يايي له ساده او تولپوهيزوبېلګو ښخه:

د استاد حمزه په ژبه

پرون دې پرېکړې د جرګو په ژبه

نن دې هر څه د ولولو په ژبه

درنه پښتو ده هېره شوې که څه

چې اوس غږېږي د وسلو په ژبه

ځو به په ځَو يي زما وينو ته ناست

ځو به مې وژني د دښنو په ژبه

که وو تربرونه خو پردو ته يو وو

ولې پردي شو د پردو په ژبه

له ولس وځه خوله نرخ مه وځه

درته يم سر د پښتنو په ژبه

ځو پارسي بېلګې

تپش جاودا ن

جاودانه اند

موج های خون سرخ شهیدان میهن من،

منم

تپش توفانزای این امواج

و فرزندان من اند

در راه فرداهای تابناک وطنم

تپش ایستا یی نشناس موج های خون شهیدان میهنم .

منم

من موج توفانی ام،

جهانی در شور می آید

از هر قطرهء آن

سیلابهاست در آن

و من

به پیش میروم با انقلاب،

انقلابی که میدراند کوه را

و بر نمی گردد،

به پیش می تازم من.

با قلب پرتوان آسیا می تپد

قلب من

و باز نمی ایستد

هرگز-

از تپیدن

ای میهنم را دشمن!

می گویم به تو باز،

انقلابم را دشمن

نمی میرم من

زنهار!

در سینهء من بیدار است

قلب سرکش آسیا،

و در رگ رگ جسم کهن سال آسیا

جاریست

خون جوان اندیشه های داغ من...

و

مرگ آسیا است

مرگ من،

و

مرگ دنیا

مرگ آسیا!!!

(۱۳۵۹/۹/۵) پوهاند م.ا. زیار، کابل

نام تو

می درخشد

-تا-

خورشید،

تا زمان هست و جهان هست

و زمین،

نام تو

جاویدان خواهد ماند.

*   *

توأمان اند

به عمق تاریخ

نام انسان و جهان و نام تو

ختم تو

ختم انسان است،

ختم نام تو

همانا ختم جهان است

و ختم انسان!!!

(سنبله ۱۳۶۰)

پرستش

آب و خاک و باد و آتش،

... سنگ و ستاره و خورشید و

همه را پرستیدیم

... و به نیایش نشستیم

ولی این همه

مارا باهم یگانه نساخت،

هر روزی از یکدیگر دورتر گشتیم...

پس بیایید:

زنده گی را پرستیم

و،

به خاطر زنده گی بهار صلح و آزادی را!!!

دکتور زیار- برلین، (۱۹۸۵/۱۱/۱۲)

با شنیدن خبر درگذشت شاعر زنده یاد احمد شاملو:

دیر گزین معبد خورشید

چگونه باور باید کرد

آن واپسین عیاری

از دیارشعر و سخن

دیگر به جاویه گان پیوست،

فرمانروای هراس نشناسی که

حدود و ثغور قلمرو شعر را

تافرجامین مرز شهادت

از آن خود ساخت

و هنوز خونین ترانه هایش

هم چو شطی خروشان-

بر بستر لب های مغضوببین قرون

جاری اند!

چگونه باور باید کرد

آن قافله سالار بی بدیلی که

از تنگنای مرگ و نابودی

فراتر گام نهاد

و محکومین سیاه دل ترین دژخیمان

-ازآنسوی سده های تحجر-

هنوز روشن واژه های چکامه هایش را

تا چوبه ی دار بر دوش میکشند!

چگونه باور باید کرد

آن واپسین تک ستاره ی کهکشان ها

هرچی فراتر از فراز سپیدارهای نور

گذشت

و جاویدانه به معبد خورشید

کوله بار اقامت افگند

درود بی پایان

به آن دیرگزین معبد خورشید بادا!

دکتور م.ا. زیار، اکسفورد-اگست (۲۰۰۶)

تندیس ها

نمادهای شاعرانه،

تصویر ها

و واژه های زرین نمادین را

- که زن را،

این شاهکار آفرینش را،

تا مرز الهه، بت، صنم

بالا برده اند

و ستوده اند

از چشم حسود بنیادگرایان،

پاسداران جهل

و زن ستیزان-

برای همیسه پنهان دارید:

تا مبادا

او را

مانند تندیس های بودا

-یکسره،

خاکستر نموده و نابود سازند!!؟

دکتور زیار، اکسفورد (۲۰۰۱ ده په خپلو شعرونو کې د پښتني چاپیریال او د ټولنې غمیزې، کړاوونه، ناتارونه، ستونزې او نیمګړتیاوې، د ژوند دردونه، او دکړکیچنواوتراژیکو جنګي حالاتو پیښې، پاړکیزې ناخوالې او نادودې ځلولي او د هغو د بلهارو، زور ځپلو، بېوزلو، زیارکښانو، کونډو رنډواو یتیمانو سره خواخوږي یې په ډېره زړه سوانده او نړه ژبه داسې انځورلي چې دهر بااحساسه انسان عواطف راپاروي، لکه واخلې دا لاندې څو بېلګې یې :

پاک ایمان

څومره زغمم ناورینونه ، خو جهان راخبر نه شو

په دا دومره ستورو سترګو روڼ اسمان راخبر نه شو

دا په څه چم دانګې وانګې، کړم د تور وحشت داړونکو

په ټول ښار کې غوږ تر غوږه ، یو انسان را خبر نه شو

له کلو مې په تکل د وچکالی تللی له چمه

خزان لوټ کړه پسرلي مې او باران را خبر نه شو

زه ستا یوال یې لکه چونی، د ګلونو چمنونو

تور پاڼریژ ژبه راپرې کړه ګلیستان را خبر نه شو

غليا ککرو د وختونو ، ترې منزل موخه ختا کړل

خو هېڅوک له دې تالا والا کاروان را خبر نه شو

څه بې شمېره لپونو مې، پکې بايلل خپل سرونه

د بلهارو وينو ترى ، وچ بيابان را خبر نه شو

تر دې زياته بېلوري به ، په نړى کې چا ليدلي

چې رقيب مي وينې وڅښلې ، جانان راخبر نه شو

او يا:

اغزن سيم

لکه غوټى ګل لـــه نسيمه نــــــــه يـــو

راشنه اغزي د چـــا پر سيـــــمه نـــــه يو

که زور ايمان مو ورښــوولي دي هـــم

بياهـــــــــم بېغمه لـــــــه غليمه نه يـــو

موږ ورشلولي دار رسى او زنـــــځيـــر

که يې راوتـــي لــــه دژخــــيمه نـــه يو

- د ده په شعري وينا کې دطبيعت هنري ښکلا او په زړه پوري مناظر، د پيمخو او ښاپيريو ښايست ، حسن اوجمال، عشق او محبت، راز او نياز، دمطربانو او مستانواو رندانو د سوز او ساز سندرې په ډېر عالي او ظريفانه ډول په کورا سوچه ژب- ښکلاييزه او ژب- انديزه توګه انځور شوي دي . دبيلګې په توګه يې داشعرونه لولو:

د بدخشا ن لالونه

نور دي د ښايست ګلونه نه ستايم

ستا د سپين مخ شنه خالونه نه ستايم

سترګو دې زما هستي لمبه کړله

دانشه نسکور جامونه نه ستايم

ډېر دې کړم رابنکېل په اوږدو زلفوکې

نور دې دغه تور داموته نه ستا يم

ورک شو درنه ځان په ډېر ستاينګ زما

بس ستا کرشمې نازونه نه ستايم

مينه کې چل ول ريا ځايېږي نه

ستا دا د ريا چمونه نه ستايم

شوې چې پېغلې شونډې يې سور اور راته

نور د بدخشان لالونه نه ستايم

او يا:

د جنتو پرښتې

پـــــــر اهريـــــمنــــــو شپــــو مې بري د سپېدو پرښتې

د اهورا د لمر مزدک د پـــــــلوشـــــــــو پـــــــرښـــتــې

ستا د ګلپېغلو تورو سترګـــــــــو د خــــــوبــونـو الهام

راوروي د ســـــــرو غـــــــزلـــــواو نغمــــــوپــرښــتـې

د اسمـــــــــانـي ښـــايــست ښکلا سراسري سيالۍ کې

تا ميدان وړی دی لـــــــــه واړو پـــــرښتـــــو پـــــرښتې!

او يا:

د چوپتيا پر اوږو

زه دې وړم ناز تل د وفا پر اوږو

خو ته مې نياز وړې د جفا پر اوږو

نوربه په مخ کې ستا يو آه نه کاږم

که کړې درنښت ستا د موسکا پر اوږو

ورته پر سترګو مې تياره شي له ځاځ

چې زلفې ناڅي ستا پر اوږو

ښکارې پر مينه مې باور نه لرې

داچې ږدې ژمنې د سبا پر اوږو...

اويا:

مبلمه پا ل زړګی

دا پر زړه مې تېر يادونه د جانان درومې را درومي

که شپېې زما د اوښکو دباران درومې را درومي

دا د چا ليلا د مينې لېونې بلهارې شوي

وير ژړلې، بربوکی چې دبيابان درومې رادرومي

تل سمسوره پسرلې يې د ښايست د باغ ګلخانې

پر ګليون يې واړه ښکلي د جهان درومې رادرومي

دا راوړې بوی دلونګو سپرلنی نسيم له دښتو

که ورمې يې د کمڅو د شبستان درومې رادرومي...

يايې داوروسته غزليزې بېلګې :

د پا کې مينې کور

دريغه چې داستا د پيکي ګل نه شوم

ستا د ګل ښايست د بڼ بلبل نه شوم

تا خو مې پر سر دزلفو سيوری کړ

زه خو ستا پر سر ښاخ دسنبل نه شوم

پښو کې د ناز شين دې سپينلي غوندې

دود دې نظر مات ته د کاکل نه شوم

جوړ دې زه وېده لکه د زلفو مار

ستا د چنډړ ځانګې پر څنګل نه شوم

یم خو لا اغزی د دښنو سترګوکې

سکینده که د خپل زخمې ګوګل نه شوم ...

او یا:

د سپوږمۍ د څنو سیوری

که داستا پر سورکو شونډو، د پېزوان سیوری پرېوتی

خو پرما ستا د وربل، د شبستان سیوری پرېوتی

پر تبجنه سپېره دښته، د ځانګغوڅ نیمه خوا زړه مې

ستا د یاد د تلسمسور، نارنجیستان سیوری پرېوتی

د لمر تندره یې مه بوله،پر لمر ناز پلوري سپوږمۍ خپل

دا له څنو یې د وړانګو، پرجهان سیوری پرېوتی

دا ځلا مې سپېدې لوني، د برخلیک پر توره شپه بیا

چې پرې هسې لارې لارې، نیمروښان سیوری پرېوتی...

دکوشنیو شعرونو بیلابیلې پېیلې او نا پېیلې بیلګې چې د استاد زیار په نا چاپې ((جیبي لړۍ))کې راغلې :

انځوریزې بیلګې (illustrated poem):

باد و باران

باران

کښې په پستوګوتو

څه پستې پستې سندرې

څه خوږې خوږې بدلې...

خو،

د باد دې

غبرګ لاسونه

چورلټ مات شي

چې يې خومره

زړه راکښونکې

مينه وړې تراني

راولوټلې!

(٢٠٠٥/١٠/٣٠)

د کټولاسليک

په نن اوپه سباکې

ډېرکلونه ولاړه راغله،

اوزمابرخليک

لاهسې دی

په تمه

ستادسترګوپه دوتر کې،

ستاديوکټولاسليک ته!

(٢٠٠٥/١٠/٣١)

٢- ځلوريزې :

دپيړی تراني

دخونړيوتوروشپوپه زړه کې

ماسرې بوللې دمهال بوللې ...

سرې سکروټيني تراني دپيړی،

دوينې وينې چاپېريال بوللې!

ډنمارک، (۵/۱۰/۲۰۰)

اويا:

سم هوډ

سازېدل له زمانې سره اسان دي

زمانه سازول ځان سره زه غواړم

ساز ناسازې زمانې سره به نه شم

څه پروا که راغلم راغلم، لاړم لاړم

(۲۰۰۵/۸/۱۹)

۳- داهم له نوييمو کلو راهيسې داستاد زيار د رادود کړي پيبلی ځېل(نظمي ژانر): يوه بېلګه :

تپيزه

شوم راپرډېس له خپل ميهنه،

له خپل ژوندژواک، لارولودنه،

ته واساووځي له بدنه ...

له مانه پاتې شوې وطنه،

که خمزوري دې ګلاب شي څه يې کړمه !

(۲۰۰۵/۱۰/۲۷)هم له نوييمو

۴- سپينې توتې :

په لکړه او په ککړه

وګړي پر درو ډلو وېشنه مومي :

ذهني ډله،

لکه د ګبينو مچۍ

خپل او د نورو ژوند ته

خوږلني ببني؛

خپلځاني ډله،

لکه ميږي

چې ټوله خواري يې

د خپل ژوند چلند لپاره

ځانګړې کړې ده؛

غلنۍ ډله،

لکه غنې

چې دنورو د ژوند ژواک

د لوټونې لپاره

جالونه غړي !

اويا :

ګران او نا ګران مېلمه

ډېر ګران مېلمه هغه دی

چې کور به يې

په راتلو خوشاله شي

او په بيرته تلو

خواشينی شي.

لږ ګران مېلمه هغه دی

چې کوربه يې

هم په راتلو خوشاله شي

او هم په بیرته تلو...

او

کرد سره نا ګران هغه نابللی مېلمه دی

چې کور به يې

په راتلو خواشينی شي

او په بيرته تلو خوشاله!

(۲۰۰۳/۹/۱۱)

او يا:

سپېڅلې، که ناولې؟

د بنسټپالو

ترهګري اوترو ښګري

سپېڅلې نه،

بلکې ترټولو

ناولې جنګ جګړه ده.

(۲۰۰۵/۶/۲۹)

اويا:

ناشونې مخامختيا

د زورواکيو په لړ کې

له دينواکی سره مخامختيا

په دې نا شونې بربښي

چې تر پنځ و پينې

بهر دی .

(۱۹۹۸/۱۲/۶)

څو سپيني توتې:

توکم ـ ګروهه

توکمپال ته

له خپلو همتوکو

اوګروهپال ته

له خپلو همګروهو

پرته

بل څوک هېوانسان نه ښکاري .

(۲۰۰۵/۱۰/۱۰)

لمرپرښتي

نمرګلي

له ډېرې لمرپرښتی نه

ـ ګردسره ـ

دلمرېنه راخپله کړې ده.

(۲۰۰۵/۸/۹)

لابتره

پاپ وايي چې :

که نن مي دهمنوړودواده

اجازه ورکړه،

سبابه يې خبره بيزوګانوته

ورسي!

(۲۰۰۵/۹/۲۰)

لوورځ

د نن چارې

سباته پرېښوول

ناپوهي ده،

پاتې لا

د لوورځې سباته!

ډنمارک، (۲۰۰۵/۷/۲۴)

استاد پوهاند زيار ډيردروند، نرم، زغمناک، مات مخی، رښتينی او باوقاره انسان دی، اود ډيرو غورو اونيکواوصافو او لوړو اخلاقو او انساني خويونو او سپېڅلي احساس څښتن شخصيت او يو مهربان، مينه ناک، زړه سواندی او خواخوږی انسان دی . د ده خبرې سپېڅلې، سپيني، رېښتينې، خوږې او درنې دي . د ده په خبرو اترو کې هر وخت د انسان او انساني کرامت درناوی، له خپل ولس ژبې او فرهنګ سره ژوره مينه څپې وهي او په ذهن کې يې د ملي يووالي، وروری او برابرۍ موخه او مرام له ورايه راڅرګندېږي. د استاد زيار د پيژندګلوي په اړه يو شمير ليکوالواو څيړنوالوکار کړی دی،خوزما پر اند دی هغه ستر، پوخ او پياوړی هر اړخيز ټولنيز، سياسي ، ملي، علمي، ادبي او فرهنګي شخصيت دی، چې بايد نور هم د ده پر نوښتونو، علمي، ادبي او فرهنګي آثارو څيړنې اوپلټنې وشي، او دقلم د څواکمنواوبا صلاحيتو درنو ليکوالو ، اواکاډميکو څېړونکو له خوا دا کار تر سره شي . همدادارنګه په کارده،په اړه يې سترې څېړنغونډې، سيمنارونه او سمپوزيمونه جوړ شي، چې يوخوا دا علمي ،ادبي اوفرهنګي غښتلي مشر، چې شکر لا ژوندی دی، ونازول شي او ونمانځل شي او بلخوايي دآثارو ارزښت او د ده علمي، ادبي او اکاډميک شخصيت، اوسنيواو راتلونکو پښتونو(نسلونو) ته يو وار په ژوره او سمه سهي توګه ور وپيژندل شي .همداسي د ډليزو رسنيو او ټولوورځپاڼو، مهالنيو، ووبپاڼو(وېبسايټونو) ، راديوګانو او تلويزونونو له لارې د ده په اړه هر اړخيز معلومات او خبرتياوې وړاندې شي او په دې توګه زموږ د علم، ادب او فرهنګ مينان نور هم خپل ژور معلومات د ده په تړاو بشپړ کاندې . ما هم په خپل توان يوه هڅه وکړه چې د استادزيار په اړه يو څو کرښې وليکم او يوه ادبي مرکه ورسره

برابره کړم . په دې هیله چې زموږ د پښتني- افغاني ټولنې د پوهې او بیاپښتوژبې او ادب مینان ورته را وځکولای شم!

ګران او مشر ورور استاد زیار صاحب، زما نیکې هیلې او پېرزوینې ومنئ او اجازه راکړئ، چې خپلې پوښتنې درسره شریکې کړم!

مسعود_ ځینې لیکوال او شاعران وایي، چې شعر څلور توکه (فکر، احساس، تخیل او آهنګ) رانغاړي، خو تاسې د یوه ژبپوهاند او ورسره ورسره د ادبپوهاند په توګه په خپل اثر ((پښتو بدلمېچ- پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) کې دغه شمېره پېنځه ښوولې، هیله ده، وربارندې رڼا واچوئ!

زیار_ ړومبی ستاسې داپښتني مینه په پښتني مینه او مننه درغبرګوم او بیایي درته له همدې غبرګونه را پیلوم!

د شعر د رغنده توکو(متشکله اجزاوو) فارموله د لندن مېشتي ایراني فلسفي- ادبپو هاند((اسما عیل خویی)) له دې وراشې(وجیزې) آره اخېستې چې وایي: ((شعر ارتباط عاطفی اندیشه و خیال است در زبان فشرده و آهنگین))، په دې ډول ((ژبه- آهنګ- احساس- اندیشه- خیال)) څلور، نه بلکې پېنځه توکه را اخلي، نو ما یې پښتو انډول هم (ژبه- تول- اند- واند- ولوله) ښوولې چې د((بدلمېچ)) یو بشپړ مخیز(پېنځم) څېرکی مې ورځانګړی کړی دی . په دې لړکې مې تر هرڅه له مخه د ژبې هراړخیز او رغښتي (ماهیوي، سرشتي) نقش ښه ترا جوت کړی دی . ځکه ادب او بیاشعر له آره ((ژبنی هنر)) دی او پنځنه او پېژندنه یې له ژبې پرته ناشونې بربښي، په هره کره کتنه او ارزونه ، لکه اروا پوهیزه، ټولنپو- هیزه ، ښکلاپوهیزه، فلسفي او بل هر ډول کې یې ژبپو هنیزه هغه لړوډېره ونډه لري. دوه ګونې ((ژب- ښکلاییز)) او ((ژب- اندیز)) ټولمنلې ټولی (مقولې) هم د ژبني توک د څو اړخیز نقش او ارزښت رازبادوي . دغه نور څلور توکي چې دا هم پر خپل وار له ژبې پرته شتون نه شي درلودای، هم ډېری څرګندونې غواړي، د ساري په ډول د ((اهنګ)) تر نامه لاندې د شعر تخنیکي، هنري او بیا موسقیت(تول وتال، قافیې، ردیف...) ټول سره را غونډېږي، چې بیا یې هم د بدلمېچ یاد شوي څېرکي ته ګوته نیسو. له دې کبله ستاسې د ووبپانې مینه وال کولای شي، په ((سمسور)) هغه کې یې تر کتنې تېرکړي .

مسعود_ تاسې په شعر کې دفلسفې او اروا پوهنې په رڼا کې سېمبولونه څه ډول څېړئ؟

زیار_ لومړی د فلسفي سېمبولو په تړاو: ادب او په تېره شعر په خپل بشپړتیایي پړاو کې له فلسفې سره لږ و ډېر تړاو لرلی، په ځانګړې توګه له تصوفي کېدو سره، ځکه تصوف د ایډیالېستي فلسفې یوه برخه جوړوي. پښتو شعروادب ته یې هم د زاړه پېر په پای او د

منځني پېر په پيل کې، له روښا ني ګروهيز- ټولنيز غورځنګ سره لاره موندلې ده. د نوي پېر شعرو ادب، په ځانګړې ډول نوي او ازاد شعر چې تر بل هر مهالپېره فکري توکی ښه ترا رانغاړي، ان تردې چې فلسفي اند (تفکر) نن سباد نومها لي شعر په اړينوتوکو او بېلتياوو کې ځای نيولی دی. اړوندو انځورونو او سېمبولو نو يې هم زيات ذهني، رواني او فلسفي رنګ اخېستی او مانيزوالي او ټوليزوالي (مجرديت وکليت) يې پياوړتيا موندلې ده؛

دويم : اروايي يا رواني سېمبولونه د فرودېزم له ګوتپېره څېړل کېدای شي، هغه داچې د هريوه سېمبول آره او ريښه په ناځانخبری(تحت الشعور) کې پلټي. هسي خو دغه ارواشنيز (سايکو انالېټيک) ښوونځی هره هنري او ادبي پنځونه په ټوليزه توګه د اړوند پنځګر(ايجادګر) د هغوټولنيزو او په ځانګړي ډول، نوړېزو(جنسي) بېبرخيو زېږنده بولي چې له وړکينې يې تحت شعور ته پنا وروړې او هملته پسي زېرمه شوې، او ځانخبرې دا، ياني سول(عقل، خرد) يې د څرګندونې له توغه وتلای نه شي، نو هنر مند او بيا شاعريې د تخيل په مټ ناليدوړ خيالي او رواني سېمبو لونه رغوي او دغه چاره کېدونې کوي .

مسعود_ دپښتو په کلاسيک ادب کې د خوشحال خان ، حميد مومند او رحمان بابا ادبي ښوونځي يامکتبونه اوڅارتيا(شهرت) لري . ايا په پارسي ادبياتوکې هم داسې ادبي مکتبونه شته او که نه؟ مهرباني وکړئ، په دې اړه په لنډه توګه مالومات را کړی؟

زيار_ د ښوونځي، په بله وينا، -اېزم له پلوه يوازې زموږ دغه درې نومور ويناوال، لاځه چې زموږ د منځني ادبي- پېر شاعران له لويه سره د همپېري(هم دوره) پارسي روما نتېسېزم، او د سبک له پلوه يې هم د خوراساني هغه پيليوني دي او په ترڅ ترڅ کې يې ډېر لږ د هندي سبک. په دې مانا چې د هندي- پارسي سبک په پښتو لارويانوکې يې له حميد او په ځانګړي ډول کاظم شيداپرته د بل چا څرک نه لګي، که وي هم د دغو دوو ويناوالو، په تېره د حميدپه پليونو کې راځي، لکه واخلې، قلندر اپرېدی، عليخان اشنغری، حنان بارکزی او داسې نور چې ښايي له يو ګوتشېره تېری ونه کړي . خوشال هر ګوره، پردې سربېره چې رومانتېسېزم يي تر ډېره پښتنی کړی، د پښتو ريالېزم يو بنسټوال هم دی . رحمان باباد تصوفي شاعر په نامه نوماند شوی او هغه هم له اووګونو، يا په بله اندتوګه، څلورو مقامونو څخه يوازې((عشق)) راخپل کړی او تربل هر همپېري يې پکې د مجاز و حقيقت ترمنځ کربښه څه ناڅه ښه تراراکښلې ده. د ده زيات ګرانښت و منښت هم د دې زېږنده دي چې د پښتني ټولنې له دوديزو-ګروهيزو، اخلاقي، کولتوري او ټولنيزو ارزښتونواو اندو روان سره يې زيات اړخ لګولی او په دې توګه يې مينه وال او لارويان هم تر نورو زيات دي. د پښتو تصوف پاموړ نوميالي په زاړه پېرکې شيخ متي

او په منځني کې بايزيدروښان، ارزاني، انصاري او د روښاني غورځنګ نور پلیوني دي. تر هغه راوروسته ستر خوشال تر بل هرچا تصوفي شاعري ښه ترا ازمایلې ده. په هرډول له دغه نومیالي پرته، نه حمیدو شیدا د کوم خپلواک سبک و ښوونځي بنسټوال بللای شو او نه رحمان بابا، بلکې د بېلابېلو لارو او بهیرونو سرلاري يې نومول کېدای شي ...

پارسي زوړ او منځنی پېر هم پر مکتبونو، نه، چې پر درېګونو سبکو وېشنه مومي: خراساني، عراقي او هندي، په ترڅ کې يې هرګوره، لارې او بهیرونه(جریانونه) ښایسته ښه ډېر دي .

مسعود_ زموږ یو شمېر لیکوال پر دې ګروهه دي، چې په پښتو کې د شعر په پرتله باید نثر ته زیاته پاملرنه وشي، په دې اړه ستاسې لید څه دی او دا راته ووایاست چې دپښتو ادب د نثرونو ښوونځي لکه : د سلېمان ماکو ، د بایزید روښان ، دخوشحال خان ختک ، د منشي احمدجان اوداسې نور مکتبونه دپښتوژبې د ودې او پرمختګ لپاره څومره نقش واغېز در لودلی دی؟

زیار_ تر هرڅه له مخه په کارده، ادبي او ټولیز ژبنی- لیکنی نثرسره جلاکړو،څکه ډېر پښتا نه لیکوال تر دغه منځ توپیر نه کوي. ادبي نثر له ادبي ټوټو، په بله وینا، ناپېیلي شعر او طنزو تکله رانیولې، تر داستاني او ننداریز نثره ګرد ناپېیلی ادب رانغاړي، او ټولیز هغه، له رسنیز(ژورنالېستیک) نثره رانیولې تر څېړنیز، په بله وینا، پوهنیز او ساینتیفیک نثره پورې ټول راخلي،که ستاسې موخه ادبي نثروي، نو تر ((نظمه)) يې پله درنه ده، نه له((شعره)) او په کارده، پاملرنه ورته وشي. د سلېمان ماکو او روښان هغه، په پوهنیزو- څېړنیزوکې راځي او د خوشال نثر، لکه د طب نامې دستارنامې، اخلاق نامې ، فراق نامې، فرخنامې ... هغه ادبي نه، بلکې یوڅېړنیز نثر دی، همداراز يې د ((هدایې)) ژباړه هم درواخله او ادبي ژباړه يې بیا، لکه واخلې د ((بهاردانش)) ژباړه ((عیاردانش)) هغه په ټوله مانا یو ادبي نثر دی. په دې ډول دغه نور ((ناادبي)) نثرونه د ژبني سبک یا لیکلارې له ګوتېپر(زاویې) څخه ارزول کېږي .

همداسې د منشي احمدجان نثر هم یومخیز په ادبي یا هنري هغه کې نه راځي، ادبي هغه يې د ادبپوهنیز آرونو په رڼا کې ارزول کېږي او نا ادبي هغه يې د ژبپوهنیزو هغو په رڼاکې. همدا راز له راحت زاخېلي تر وکیل سوله مله، داستاني نثر په ادبي هغه کې راځي او کره کتنه يې هم لومړی له ادبي شننې اوارزونې راپیلېږي او هله يې ژبنۍ هغه په پام کې نیول کېږي. د یونلیکونو، ژوندلیکو نو، ځانپېښلیکونو (اټوبایوګرافیو) او ان رسنیو نثر هم کېدای شي، د دغو نورو ډولونو په لړکې لړ و ډېر ادبي رنګ و خوندراخېل کاندې، خو دا په لیکوال اړه لري، د بېلګې په توګه د شهرت ننګیال د

یونلیکونو ژبه د پسرلي او کاروان له داستاني نثر سره اړخ لګوي. په پر مختللي لویدیځ کې یو هسې ګوزارش له دومره ادبي انځورونو او سېمبولونو راپیلېږي چې لوستونکی بېواکه ځانته ورکاږي، خو بیایې هم ادبي نه بولي. ورته هځه په پښتو کې دومره نه لیدل کېږي، لاسوند یې هم دا چې زموږ زیاتره رسنوال له آره لیکو الي ازمېښت او مخینه نه لري او د رسنوالۍ پر خپلسري ازمېښت یا زده کړه بسیاپاتې وي .

د سلیمان ماکو ژبه ګړنۍ پښتو او بیا ننۍ لیکنۍ پښتو ته ډېره نژدې ده. خو د بایزیدهغه د قرآن او حدیث، په تېره د((سورهٔ رحمن)) په پلیونۍ کښل شوی او د تول و تال له لامله ((مسجع نثر)) بلل کېږي چې دروېږه ننګرهاي یې هم په پېښو مخزن په ورته ژبنۍ لیکلار کښلی دی.. خوشال بیرته پښتو ته راړولی او په دې توګه یې له پیپلې وینا سره یوځای د یوې- کره لیکنۍ پښتو تولمنلی سرلاری بللای شو. منشي احمدجان(مړ ۱۳۳۰ش) د وسمهالي ادبي پېر د ادبي یا هنري نثر بنسټوال بلل شوی، په داسې ترخ کې چې له دغه پلوه ترې راحت زاخیلي(۱۳۰۴ق-۱۳۴۲ش) لږ تر لږه یوه لسیزه مخکې دی او په تولیز یا څېړنیز نثرکې مولوي احمد(۱۲۶۱-۱۳۰۱ق) او میراحمدشاه رضواني (۱۲۷۹ق-۱۳۵۳ش) مخکښان بلل کېږي. د زاخیلي ادبي نثر د راوروسته لیکوالو لپاره د داستاني نثر او د منشي هغه د ادبي ټوټو او طنزو مخبېلګه ګڼلای شو، خو ښوونځي په هره توګه، چې د کوم ځانګړي یا ځانتني سبک یا لارې لېلي نوم هم ورکولای نه شو.

په دې کې څه اړنګ برېنګ نشته چې د نوموړو څلورواړو مخکښانو هنري او ناهنري ناپیپلې پنځونې د نوي پېر ادبي او کره پښتو بهیر ته پیلامه او مخبېلګه شوې او په وده وش کې یې یو په زړه پورې تاریخي نقش و رسالت تر سره کړی دی .

مسعود_ په لویدیزو شعرونو کې شعري مبالغې ډېرې کمې لیدل کېږي او شاعران زیاتره عیني واقعیتونه په خپلو شعرونو کې ځلوي . تاسو دا لامل څه ډول څېړئ؟

زیار_ زما دپرتلې له مخې داخبره سمه ده. له دې سره سره چې د لویدیځ په کلا سیک او ان انتیک شعر کې د عیني انځورونو تر څنګ ذهني انځورونه او بیا سېمبولونه ښایسته ډېر لیدل کېږي، خو له ښندې(مبالغې) پورته، یانې د ((غُلو)) تر بریده یې نه رسوي. د ساري په ډول دغلته د یوزرویوې شپې(الفَ لیلَ) کیسو ورته بېلګه هېچېرې او هېڅکله نه ده موندل شوې او دوی یې هم منښته کوي. یا د انوري د دې غُلو انډول چې وایي: ((نه فلک اندیشه نهذیر پای _ تا بوسه برپای قزل ارسلان زند)) او داسې نورې بېلګې .

مسعود_ که دلویدیزو ادبي او هنري مکتبونو، لکه: ریالېزم، سمبولېزم، کلاسېزم، سور رېالېزم او رومانتېسېزم په اړه لنډ مالومات راکړئ او دا راته ووایاست چې ادبي اوهنري

مکتبونه پرکومو بنسټونو رامنځ ته شوي او د تاریخ په اوږدو کې یې د لویدیځ او بیا ختیځ هنر و ادب څه اغېز پرې اېښتی دی؟

زیار _ د ګردو ښوونځیو تاریخچه راسپړنه د ادبي متنپوهانو کاردی او زه یې د زغم او وخت د سپماله کبله پر یوه تولیز جاج بسنه کوم. هنر او بیا پوهه-تخنیک بویه په ګډه انسان ته دومره ځواک او وړتیا په برخه کاندې چې د پنځ(طبیعت) ، ټولنې او ځان(نفس)د زور و جبر پر وړاندې و جنګېدای شي او په پای کې ترې بشپړه ازادي او خپلواکي ترلاسه کړي. دا سمه ده چې یادشویو ښوو ځیو پر بېلابېل کچ و مېچ د دغه انساني ارمان په ځروبونه کې برخه بنده اخېستې، خو د ریالېزم هومره نه. ګویټې(۱۷۴۹- ۱۸۳۲)، شېلر(۱۷۵۹-۱۸۰۵)، بالزاک(۱۷۹۹-۱۸۵۰)، هوګو(۱۸۰۲-۱۸۸۵)... ولې د اتلسمې او نولسمې پېړۍ په دې ټولمنلی نړیوال نوم ګټلی وو چې په رومانتېسېزم کې یې یو انقلاب راوست او بشپړ ریالېزم او بیا انتقادي ریالېزم ته لاره هواره کړه .

پس نوېوالي، فرانوګرایي یاپوسټ مودرنېزم، که څه هم نویو اېزمونو ته لاره هواره کړه، خو له بده مرغه تر اکتوبر انقلاب راوروسته ګردو د ټولنوال ریالېزم پر وړاندې مور چه بندي وکړه او د پانګوالي او بورژوازي نظام په ګټه پرېوتل ، لکه سورریالېزم) surrealism (، اکسپر ښنېزم، اېمپرېښنېزم، اېکز ېستېنسیا لېزم... او اوس اوس د سورریالېزم یو بل بڅې(کوډګر یا مېجیک ریالېزم) رامیدان ته شو چې په بازاري سیالۍ کې تر د دغو ګردو انټي ریالېستي ښوونځیو مخکې دی، لکه واخلې د انګرېزي لیکوالې ((هري پوتر)) نومی ناول چې په دغه دوه درو کلو کې یې یوازې لیکواله، نه، بلکې خپرنوال او فېلموال د نویو میلیونرانو په نوملړ کې راوستل. دګډوله ښوونځي سېنتېتېزم (synthetism)بیایو داسې سېمبولېزم دی چې له آره د ریالېزم اواېمپرېښنېزم په غبرګون(عکس العمل) کې رامنځته شوی، خو زما پر اند دغه نومونه د وییزې(لغوي) مانا له مخې ننییو دودو لارو او بهیرونو لپاره پر کار اچول کېدای شي. ځکه نن سبا زیاتره هنري او ادبي پنځګر(ایجادګر) د یوه یوازېني ښوونځي پلیوني نه دي. د ساري په ډول(ریالېستان) په ترڅ ترڅ کې هممهال د((هنري)) او((ارمان)) ارمان د ښه ترا رانغښتنې په پار له سېمبولېزم او رومانتېسېزمه هم پوره کاراخلي. همداسې رومانتېست غزلبول په خپلو انځورونو او سېمبولونو کې لړو ډ پر ټولنیز پیغام هم رانغاړي .

له دې سره سره، دا څه هېښنده او ناباوروړ نه ده چې له همینګوي(۱۸۹۹- ۱۹۶۱/ پر ۱۹۵۴کال) اوشولوخوف(۱۹۰۵- ۱۹۸۴پر ۱۹۶۵کال) را نیولې تر اوسه د نوبل جایزې وړونکي زیاتره د انتقادي او ټولنوال ریالېزم لارویان دي .

پر پښتو شعروادب د انتقادي ریالېزم ځرک د لرې پښتونخوا د هماغو یادشویو نثر لیکوالو او د ټولنوال هغه سیوری بیا له صنوبرکاکاجي رانیولې تر اجمل ختک، امین الحق امین، سیف الرحمان سلیم، رحمت شاه سایل، اسحاق ننګیال، غفور لېوال، علي ګل پیوند،اکبر سیال، صاحب شاه صابر، ډاکتر اسرار، ایوب صابر، بشر نوید، فضل عندلیب، روغاني اشنغری ...پر لروبر ویناوالو پرېوتی دی .

د پوست مودرنېزم پرياد شویو اېزمونو سربېره له پخوانیو ښوونځیو او سبکونو سره د ((نوي-)) ستاینوم یا مو ډیفایر په مختاړونه نور هم سرباري شول، لکه نوی کلاسېزم، نوی رومانتېسېزم، نوی سېمبولېزم ... او په پا پای کې د (اردو) نوي هندي وزمه رومانتېسېزم چې پښتو شاعران ځنې په ببلابېل کچ و مېچ ښایسته ډېر اغېزمن ښکاري، لکه : استاد حمزه شینواری، مراد شینواری، لعل باچا شینواري، زړه سواند شینواری، خیبراپریدی، اشرف مفتون، ...خلیل، رووف زاهد، قمر اندیش، قمر راهي، صدیق پسرلی، نواز طائر، اعظم اعظم، اکرام ا لـه ګران، پیر محمد کاروان، مصطفی سالک، لال پاچا ازمون، سید صابرشاه صابر، اجمل اند، عبداله پیکار، نظیف تکل، افضل ټکور، جېلاني جلان، اومان نیازی، ډاکتر ذبیح حسن، ډاکتر اکبر اباسین یوسفزی او په ټولیز ډول درست نوښتګر غزلبول .

د نوي کلاسېزم استازی پوهاند مجروح دی او شاګرد او اسپستانت ((اروابناد)) اسداسمايي يې هم تر خپل مهینه مرګ کال دوه وړاندې تازه پر پله پل ابښی وو. په اېکسپر ښښنېزم کې سم له لاسه د باري جهاني ځرک لګولای شو او ښایي، بل استازی یې و نه شوموندلای!

په ډیر درنښت او ادبي مینه : انجنیرعبدالقادر مسعود

((ددې مرکي دویمه برخه به بل ځل ګرانو مینه والوته وړاندې شي))

www.ayenda.org